

CÂTEVA IDEI HUSSERLIENE

Ioan Buș

Înainte de toate trebuie spus despre fenomenologia husserliană că nu este o filosofie încheiată, adică se constituie ca un proiect filosofic și ca o metodă ce nu și-au găsit un sfârșit și nici nu își vor găsi vreodată un sfârșit. Una din principalele caracteristici metodologice ale fenomenologiei ca discurs este tocmai construirea fenomenologiei ca filosofie, anume prin determinarea din ce în ce mai precisă a problematicii, cu trimiteri explicite sau implicite la alte probleme ce deschid noi orizonturi de cercetare. Astfel fenomenologia ajunge de mai multe ori la noi probleme decât la răspunsuri, demersul continuând la infinit, fiind presărat și de probleme care au soluții temporare și asupra cărora se revine din alte perspective. Ca filosofie transcendențială, fenomenologia caută „a priori-ul universal „înnăscut” esenței unei subiectivități transcendente”ⁱ, cercetare cuprinsă și în „Meditațiile carteziene” lucrare pe care filosoful o considera opera principală a vieții lui, chiar dacă nu este o lucrare din „masa compactă a monologurilor filozofice” adică o lucrare destinată unui cerc restrâns de inițiați. Meditațiile pot fi caracterizate ca o scriere destinată celor care au totuși niște cunoștințe relativ de bază despre fenomenologie, fiind totodată o introducere în filosofia husserliană.

Filosofia transcendențială ca fenomenologie se dezvoltă oarecum ca un cartezianism, de unde și denumirea lucrării și organizarea ei, dar se deosebește radical de filosofia lui Descartes care, după cum îi obiectează Husserl deși pornește spre o întemeiere absolută a filosofiei și științelor se

oprește la porțile transcendentului astfel încât rezultatele sale nu sunt în mod absolut lipsite de orice presupuziție, deci valabilitatea rezultatelor este îndoielnică. În urma acestor considerații Husserl își propune să ducă analiza carteziană mai departe, în sferile transcendentale, dar adoptă o metodă diferită în ce privește îndoiala ca principiu de cercetare, chiar dacă metoda este esențial aceeași, adică reflecția de sine universală, sau mai precis în sfera universalului. Astfel, Husserl pretinde o metodă ce va duce la o filosofie eliberată absolut de orice presupuziție, metodă care este în fapt o reducere fenomenologică întregită de o construcție eidetică. Reducerea fenomenologică are o dublă aplicare, în primul rând este o reducere la ego-ul experienței transcendentale, iar în al doilea rând este o reducere mai profundă, la ego-ul eidetic. Eliberarea de presupuziții este eliberarea de toate convingerile, de toate științele, inclusiv de logică. În acest caz, se pune întrebarea cum reușește Husserl să elaboreze un discurs filosofic care eludează logica? Un posibil răspuns, de fapt atitudinea autorului este că deși nu se ia în cercetare vreo știință ca model, ideea directoare a cercetării este știința universală care nu este considerată în acest moment ca legitimă ci este doar prezumată, adică valabilitatea ei se va dovedi pe parcurs. Chiar dacă se acceptă acest îndemn de a cerceta fără a ne întreba asupra capacității de realizare a scopului se ridică totuși anumite obiecții. Un astfel de demers nu poate pretinde eliberarea de orice presupuziție, ci eventual doar eliberarea de presupuzițiile de obiectivitatea și legitimitate a tuturor științelor posibile, ca prim pas, căci este presupusă posibilitatea științelor și posibilitatea legitimității lor, mai mult este presupusă realizarea legitimității discursului logic, deci există anumite presupuziții de la care se pleacă. O presupuziție nemărturisită, dar de o mare importanță este cea a limbajului care este presupus drept condiție a oricărei cercetări. Apoi, chiar dacă demersul fenomenologic este doar schițat în această lucrare, fără trimitere la vreo altă lucrare în

CÂTEVA IDEI HUSSERLIENE

care ar fi prezentat în mod complet, orice rezultat final se confruntă cu următoarea problemă: dacă s-a luat știința universală ca idee directoare și s-a demonstrat legitimitatea ei, atunci mai rămâne de arătat că pentru fiecare idee din clasa ideilor ce contrazic ideea de știință universală nu se poate ajunge în mod legitim la vreun rezultat, adică cercetarea în cazul lor este contradictorie, căci altfel va interveni problema alegerii între mai multe cercetări care au rezultate diferite, sau mai grav, care ar avea rezultate identice dar pleacă de la premise contrare. La aceasta obiecție s-ar putea răspunde că ea presupune principiile logice înainte de a fi considerate ca valabile. Dar este un rezultat al fenomenologiei obiectivitatea principiilor logice, astfel încât, după un oarecare rezultat final, fie și temporar al fenomenologiei trebuie să se revină chiar la premisele demersului fenomenologic pentru a legitima orientarea spre o știință universală ca posibil legitimă. Nu rămâne decât soluția reducerii pretențiilor fenomenologiei, lucru ce va fi prezentat de Husserl, cel puțin în ce privește intersubiectivitatea, ca o explicitare mai exactă a scopului fenomenologiei.

Trebuie avut în vedere că filosoful își desfășoară cercetarea permanent sub semnul reducției fenomenologice. Autorul spune că orice judecată pentru a putea fi concepută ca valabilă trebuie întemeiată anterior printr-o evidență, adică printr-o experiență a unui obiect existent și a modului său de a exista, adică o experiență în care lucrurile sau stările de lucruri sunt prezente ele „însele în persoană”. Această evidență presupune lucrurile ca „imaneente” pentru subiectul judecător, și este mai mult sau mai puțin perfectă, dar este perfectibilă anume printr-o desfășurare sintetică a experiențelor concordante, adică a intențiilor ce vizează același obiect, numite cointenții. Vizarea existenței și a modului de existență nu presupune însă existența real obiectuală ci doar fenomenul ce rămâne în urma realizării reducției, ceea ce este supus cercetării e fluxul trăirilor de conștiință ale subiectului, sau

cogitațiile. Cogito-ul sau judecarea este o simplă vizare, o prezumare că un lucru este într-un fel sau altul, și nu se confundă cu sensul logic al judecății, care elimină trăirile subiective. De fapt, în urma reduției fenomenologice vizarea unui cal înaripat are aceeași relevanță ca și vizarea unui obiect real, lumea fiind considerată doar ca o pretenție de existență. Punerea în paranteze a lumii nu este o negare a ei, eul păstrează în sine lucrurile ca fenomene, ca trăiri ale sale. Fiindcă orice judecată presupune o evidență care este în fapt o vizare a ceva, acest ceva numit cogitatum presupune o intenție de vizare, adică o intenționalitate care precede constituirea lumii (pentru subiect). Această intenționalitate este transcendentală, întrucât precede obiectul vizat, deci reduția la trăirile conștiinței este transcendental fenomenologică. Distincția subiect - obiect nu dispare, ci este transpusă la un alt nivel, transcendental. Prin experiența de sine transcendentală a ego-ului el își devine sieși accesibil în mod original, anume se relevă prezentul viu. Fiind vorba de analiza trăirilor eu-lui, Husserl simte nevoia distincției eu-lui transcendental de cel psihologic. El spune că eul psihologic se descoperă pe sine în experiență naturală, adică înaintea oricărei reduției fenomenologice, pe când eul transcendental exclude lumea și deci și eul psihologic, el oferă sens și valabilitate lumii – fapt ce urmează a fi dovedit (sau, după pretenția lui Husserl, demonstrat). Distincția nu este însă prea riguroasă, eul psihologic și cel transcendental având elemente comune – tot ceea ce ține de intenționalitate și de conținutul subiectiv al trăirilor. În opinia filosofului datele experienței de sine reale și posibile permit schițarea eu-lui ca real și concret, și evidențierea unei structuri universale și apodictice a experienței eu-lui. Despre ce fel de realitate a eu-lui este vorba, și cum este acea universalitate în care nu e prezent decât un eu rămân probleme de rezolvat în viitor. În urma stabilirii acestei structuri universale, eul poate fi dedublat metodologic în eu ca pol identic al trăirilor, substrat identic al

CÂTEVA IDEI HUSSERLIENE

habitudinilor și eu ca flux al conștiinței. Habitus-ul este procesul prin care eul revine la o convingere a sa pentru a o reconfirma sau nega. Eul ca substrat al habitudinilor împreună cu eul ca flux al conștiinței formează eul monadic, care conține întreaga viață reală și potențială a conștiinței. Acest lucru se explică prin faptul că orice obiect este dat ca actualitate ce implică un orizont de potențialități, potențialități care devenind actualități prin analiza intențională, și deschid un nou orizont. Această anticipare intențională a potențialităților este numită de Husserl protenție, elementul activ al protenției fiind o intuiție prefigurantă, care oferă evidența ce constituie existența conținutului său. E de presupus că existența la care se gândește filosoful este una transcendentală, nu una obiectual – reală. Obiectul evidenței, ca fenomen accesibil percepției, este transformat prin reducția transcendentală într-o simplă posibilitate, în domeniul ficțiunii „ca și cum” ce oferă posibilitățile pure. Această eliberare de orice fapt real este reducția la ego-ul eidetic care conține toate percepțiile posibile în mod ideal, dezvăluind esența percepției particulare. Posibilitățile pure sunt prezentate într-o intuiție pură ce are corelativ o conștiință intuitivă și apodictică a universalului. Caracterul intuitiv al ego-ului este de la sine înțeles, căci nu există altă sursă a apercepției tuturor posibilităților decât în mod intuitiv, ceea ce rămâne de demonstrat este însă deducția obiectivă a acestui fapt. Apodicticitatea ego-ului este dată de faptul că dacă se reușește o analiză completă a domeniului posibilităților din care rezultă esența unui obiect, atunci, din punct de vedere logic nu există îndoială deoarece universul de discurs este epuizat și deci nu există nimic care să se opună concluziei, iar orice lărgire a universului de discurs devine irelevantă. Această analiză eidetică permite recunoașterea unui obiect ca făcând parte dintr-o anumită clasă de obiecte, altfel, fiecare obiect individual ar fi singurul element al unei clase proprii. (ex.

triunghiului). Eroarea poate sta însă în latura psihologică a procesului.

În ce privește experiența „celuilalt” trebuie aplicată o reducere tematică, adică trebuie eliminată opera sintetică a intenționalității existenței reale pentru mine a tot ce îmi este străin. Astfel, ego-ul pur instituie un ego secundar ca reflecție a sa. Acest alter ego este de fapt ego-ul în specificitatea sa. Specificitatea sa este o „natură simplă” care nu mai are raporturi cu alt ceva (nici direct ca eul naiv anterior reducerii, nici indirect, ca eul monadic, prin intermediul trăirilor). Astfel, unicul obiect aflat în această lume este trupul meu. Dar, Husserl se înșeală în această privință, deoarece, reducția transcendențială este o reducere la ego-ul transcendențial căruia orice obiect real îi este exterior, adică și propria corporalitate îi este exterioară, nu este o reducere la eul psiho – fizic; mai mult, deoarece este eliminată și opera sintetică a intenționalității existenței exterioare, nu se poate vorbi nici de o intenționalitate pură orientată spre exterior fără exterioritate, întrucât așa cum obiectul nu e sesizat în afara intenționalității, nici intenționalitatea nu e sesizată în absența obiectului. Trupul nu poate fi prezent decât eventual ca simplă posibilitate a ego-ului eidetic, care ar conține temporalitatea și spațialitatea pură, și o intenționalitate spre o anumită determinare spațio-temporală căreia i-ar fi atribuit un orizont senzorial, dar astfel s-ar face apel la fluxul conștiinței exterior ego-ului eidetic. Dacă trupul nu este considerat ca dat el însuși în persoană ci este luat ca o convingere ce urmează unei experiențe anterioare reducerii, atunci Husserl nu ajunge la apodicticitate și universalitatea deducției căci se situează într-o evidență imperfectă, exterioară ego-ului eidetic. Oricâte cointenții ar confirma conținutul evidenței, aceasta nu va putea oferi niciodată apodicticitate, întrucât este a posteriori. (s-ar putea spune că ar exista o experiență a priori, [care presupune o intenționalitate fără obiect,] dar în cazul acesta ar trebui elaborată o metodă de demonstrare inductivă oarecum

CÂTEVA IDEI HUSSERLIENE

asemănătoare inducției matematice). Filosoful pare că renunță la caracterul apodictic al argumentării, considerând că eliminarea a ceea ce este străin nu afectează experiența reală și potențială a lumii, adică se situează în afara eu-lui eidetic, referindu-se la eul monadic. Experiența de sine a trupului instituie cel puțin parțial alteritatea, dar prin această concluzie nu se situează Husserl chiar pe poziția ce exclude trupul în urma reducției exteriorității?

Instituirea eului psiho-fizic permite constituirea lumii exterioare ca obiect al intențiilor mele. Exterioritatea fiind considerată de fapt ca o constituire în eu, și nu spațial. În experiența lumii, celălalt este dat ca și corp, ca rezultat al intenționalității care pune în evidență coexistența, adică prezentarea. Prezentarea este apercipția prin analogie, adică conștientizarea intuiției coexistenței. Această cuplare ego – alter-ego transpune sensul unuia asupra celuilalt – lucru ce ar fi posibil doar dacă alter-ego-ul ar fi fost dedus din ego-ul eidetic, care doar el surprinde universalitatea. Această cuplare se face în reprezentare, într-o lume secundară, nu în cea primordială în care cele două euri sunt distincte „prin corpul meu eu sunt aici, centrul unei „lumi” primordiale orientate în jurul meu”*ii* celălalt e prezentat ca o altă lume cu un alt centru. Husserl trece însă la sensul spațial al exteriorității, în mod ilicit. El spune că datorită caracterului spațial al trupurilor este permisă separarea ființei mele psiho-fizice de ființa celuilalt.

Comunitatea de ego-uri monadice formează intersubiectivitatea transcendentă. „Ea este constituită ca existând în mod pur în mine, ego-ul care meditează, ca existând pentru mine și având originea doar în intenționalitatea mea; însă ea este constituită ca o astfel de intersubiectivitate care în toate formele sale (în modificarea „celorlalți”), este constituită ca aceeași, doar că în alte moduri de apariții subiective și ca purtând necesarmente în sine aceeași lume obiectivă”*iii* . Anticiparea altor monade nu înseamnă o creare

a lor ci o descoperire – la nivelul realității obiectuale [unde Husserl nu ajunge] căci la nivel transcendențial este o creare a alterității.

Împotriva obiecției de solipsism Husserl argumentează că teoria fenomenologică a experienței alterității nu a vrut să fie decât explicitarea sensului de „celălalt” pornind de la constituirea sa, de la sintezele de concordanță corespunzătoare.

În concluzie, Husserl spune că meditațiile sale și-au atins scopul, adică a demonstrat posibilitatea concretă a unei filosofii concepute ca o știință universală cu o întemeiere absolută, demonstrație care este de fapt un program infinit. Obiecția vine de la sine, anume dacă demonstrația este infinită, poate produce ea o întemeiere absolută? Dacă răspunsul este negativ, atunci se pune problema valorii fenomenologiei. Apoi, dacă nu ajungem la existența real – obiectuală a lumii și a trupului, „adevărul” despre care vorbește filosoful este cel puțin incomplet. „Adevărul este întregul”.

Edmund Husserl, *Meditatii carteziene*, Humanitas, 1994

Actualitate – posibilitate: p.74

Act de judecare: p.40

Alter ego: p.124,128,142

Analiza eidetică: p.103,104

Analiza intențională: p.79,83

Analogia: p.146

Analogon: p.128,151

Apercepția: p.134,146,155

Aprezentare: p.144,145,150,158

Asocierea: p.113

Celălalt: p.144,151,167,187

Cogitatum: p.64

Cogito: p.51,

Trăire a conștiinței: p.64

Composibilitate: p.107

Legile composibilității: p.108

CÂTEVA IDEI HUSSERLIENE

- Conștiință: p.118
 - Intuitivă: p.103
 - Originală: p.144
- Cunoștință: p.40
- Copercepția: p.158
- Corpul: p.131,132,155
- Descriere: Noematică: p.68
 - Noetică: p.68
- Ego: p.98
 - Aprezentat: p.152
 - Concret, habitus: p.100
 - Eidos: p.104
 - Fenomenologic: p.66,67
 - Monadice: p.100
 - Pol identice: p.99,100
 - Psiho – fizic: p.132,133,134
 - Psihologic: p.56,57
 - Real: p.104
 - Secund: p.128
 - Transcendental: p.56,57,104
- Epoché: p.51,127
- Esența: p.104
- Evidență: p.40,42,89
 - Adecvată: p.45
 - Apodictică: p.46,138
 - Empirică perfectă: p.95
 - Habituală: p.93
 - Imperfectă: p.45
 - Predicativă: p.41
 - Prezumptivă: p.93
- Experiența: 144
 - Transcendentală de sine: p.59
- Fenomenologie:
 - Egologie: p.119
 - Eidetică: p.104
 - Idealism transcendentale: p.119
 - Transcendentală: p.60,115,194,195,196
- Geneza:
 - Activă: p.111

Pasivă: p.111
 Habitus: p.99
 Intenționalitate: p.64
 Intuiție:
 Prefigurantă: p.91
 Pură: p.103
 Întemeiere: p.40
 Judecată: p.40
 Lume obiectivă: p.175
 Obiect: p.86,74
 Intențional: p.79,83,139
 În persoană: p.90
 Logic ideal: p.164
 Obiectiv valabil: p.35
 Orizont al trăirilor conștiinței: p.74
 Posibilitate „ca și cum”, ficțiune: p.91
 Protenție: p.75
 Psihologie transcendențială: p.63
 Rațiunea: p.89
 Reducție transcendențială – fenomenologică: p.52
 Reflecție transcendențială: p.66
 Sinteză: p.72
 De confirmare: p.92
 Pasivă: de asociere: p.148
 de identificare: p.148
 Sens obiectual: p.74
 Transcendent: p.117

NOTE

ⁱ E. Husserl, *Meditații carteziene*, Humanitas, 1994, p.195

ⁱⁱ Ibidem, p.155

ⁱⁱⁱ ibidem, p.167